

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Лазаревої Дарії Володимирівни на дисертацію Скічко Ірини Анатоліївни на тему «Доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Зміст і сутність такого кримінального правопорушення в загальноправовому розумінні полягає в прихованій інтеграції суб'єкта його вчинення до певного соціального простору в межах України й здійснення згодом низки дій, що спрямовані на публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Стратегічне визнання пріоритету національної безпеки України зумовлює актуальність проблемних питань, пов'язаних зі здійсненням досудового розслідування відповідних діянь, що кримінальним законом характеризуються як кримінально карані та протиправні й такі, за які настає кримінальна відповідальність. Водночас слід зауважити, що в умовах сьогодення питання опрацювання та науково-практичного обґрунтування методики здійснення досудового розслідування як кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України загалом, так і колабораційної діяльності як одного з підвидів таких кримінальних правопорушень постало доволі гостро, такий підхід обґрунтовується не лише низкою позицій знаних дослідників, а й на підставі інформації, яку висвітлюють відповідні органи державної влади.

Зазначене актуалізує необхідність наукового опрацювання проблемних питань доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності та потребує розроблення основних напрямів їх вирішення.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2022 року (протокол № 15).

Дисертаційна робота Скічко І.А. вирізняється неабиякою актуальністю і становить комплексне дослідження, присвячене доказуванню в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність, новизна й академічна доброчесність. У дисертаційному дослідженні Скічко І.А. ґрунтовно проаналізовано поняття та сутність колабораційної діяльності як протиправного явища; встановлено способи підготовки, вчинення та приховання колабораційної діяльності; схарактеризовано осіб, які вчиняють колабораційну діяльність; висвітлено зміст інших елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності; досліджено етап виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності; виокремлено типові слідчі ситуації, слідчі версії та сформовано програми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування колабораційної діяльності; окреслено особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності; з'ясовано особливості організації і тактики допиту, огляду, освідування, слідчого експерименту та пред'явлення для впізнання з метою збирання доказів за фактом учинення злочинів, передбачених ст. 111-1 КК України; розглянуто можливості використання спеціальних знань під час розслідування цих злочинів на початковому етапі.

Мета дисертаційного дослідження полягала в розробленні на підставі теоретичних положень і криміналістичної характеристики практичних рекомендацій стосовно доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Тож можна констатувати, що обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі, забезпечено методологією наукового пізнання, положеннями, що знайшли

відображення в роботах зарубіжних і вітчизняних учених. Результати теоретичного та прикладного спрямування чітко сформульовані у висновках до розділів. Висновки до розділів і загальні висновки до роботи логічно становлять одне ціле і впливають зі змісту дисертації.

У процесі роботи над дисертаційним дослідженням авторка використовувала розгалужений методичний інструментарій. У межах дослідження запропоновано застосувати широкий методологічний інструментарій, що охоплює загальнонаукові та спеціально-наукові методи: формальної логіки – для детального виконання поставлених завдань (розділи 1–3); опису – для визначення криміналістичних категорій, що характеризують колабораційну діяльність і відповідне кримінальне провадження (підрозділи 1.2–1.4, 3.1, 3.2); історико-правовий – для висвітлення еволюції поглядів учених на криміналістичну характеристику цих суспільно небезпечних діянь і проблемні аспекти їх розслідування (розділ 1); порівняльно-правовий – під час аналізу кримінальних процесуальних норм і наукових положень, що стосуються досліджуваної проблематики (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2, 2.3, 3.1); догматичний – для тлумачення основних юридичних категорій та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2); системно-структурний – у процесі розгляду складових елементів методики досудового розслідування колабораційної діяльності (розділи 1–3); статистичний – для узагальнення статистичних даних про злочини, передбачені ст. 111-1 КК України, результати їх розслідування, кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики (розділи 1–3).

Робота вирізняється фундаментальним змістом, характером постановки наукових проблем, наявністю багатого наукового апарату. Висвітлюючи проблематику дослідження, автор апелює до ідей і теорій, напрацьованих у вітчизняній та західній науці. Дисертація І.А. Скічко відповідає сучасним тенденціям у методології юридичних наук.

На підставі дослідження наукової доктрини щодо надання криміналістичної характеристики в досудовому розслідуванні колабораційної

діяльності, окремих елементів інституту доказування відповідного кримінального правопорушення, а також законодавства України й чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, було надано практичні рекомендації стосовно доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності. Найсуттєвішими для дисертаційного дослідження стали такі обґрунтовані положення.

Доведено, що видами колабораційної діяльності є ті форми та способи вчинення відповідного діяння, що спрямовані, з огляду на кінцеву мету, на досягнення злочинного результату. Водночас розглянуто позицію різних дослідників про те, що колабораційна діяльність є добровільною та примусовою, а її форми можуть відображатися у військовій, економічній, культурній, адміністративній, індивідуально-політичній сферах буття соціуму.

Проаналізовані матеріали засвідчили, що питання колабораційної діяльності як тип соціальної поведінки та вид злочинної діяльності наразі досліджені недостатньо, це пов'язано, зокрема, з нещодавнім унесенням відповідного діяння до переліку кримінально караних, що дає підстави для подальшого аналізу процесу правозастосування окремих теоретичних категорій крізь призму слідчої та судової практик.

Ураховуючи соціально-політичний, правовий і військовий зміст будь-якого конфлікту загалом і відкритої широкомасштабної збройної агресії зокрема, необхідно зосередити увагу на тому, що способів учинення колабораційної діяльності може бути безліч, проте, на нашу думку, слід виокремити ті, що є суттєвими та важливими для кваліфікації (тобто можуть спричинити потребу додаткової кваліфікації чи перекваліфікації кримінального правопорушення), а також ті, що є факультативною ознакою з кримінально-правової позиції, однак їх активно використовують слідчі під час застосування методів криміналістичного версіювання та планування здійснення досудового розслідування.

Роль і значення надання криміналістичної характеристики особі-колабораціоністу відкриває нові можливості щодо плюралізму форм і методів

здійснення досудового розслідування цього виду злочинної поведінки. Обґрунтовано також соціально-правовий аспект відповідної проблематики, оскільки в умовах сьогодення важливим є питання, пов'язане із соціальною сутністю колабораційної діяльності, її основними змістовими характеристиками, що безпосередньо переплетено із функціонуванням держави як утворення за ініціативою суспільства.

Доведено, що в умовах протидії збройній агресії та широкого використання росією осіб шляхом залучення їх до колабораційної діяльності, що підриває соціум ізсередини, надважливим є формування уявлення про особу-колабораціоніста з метою напрацювання основних криміналістичних і кримінальних процесуальних алгоритмів та методик, що мають на меті вдосконалити відповідний кримінальний процес.

Зауважено, що особою-колабораціоністом за результатами здійсненого аналізу слід вважати громадянина України віком до 70 років, що має спроможність продукувати певного роду та контексту інформацію, яка за своєю сутністю і змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. Також залежно від форми вчинення колабораційної діяльності така особа може бути посадовою, тобто очолювати певне окупаційне утворення.

З огляду на обставини й особливості кваліфікації кримінального правопорушення щодо вчинення колабораційної діяльності, слід зауважити, що не всі елементи такої характеристики є важливими з позицій кримінального права, проте кожен з них формує механізм доказування крізь призму науки криміналістики та відповідних алгоритмів і механізмів здійснення досудового розслідування. Додаткові криміналістичні компоненти утворюють значущий пласт інформації та мають бути досліджені якомога ширше та ґрунтовніше, тому, на нашу думку, інші елементи криміналістичної характеристики колабораційної діяльності доцільно розглянути на рівні окремого підрозділу. До елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, які

мають важливе значення для формування основ методики розслідування цих злочинів, безумовно, належить обстановка вчинення злочину.

За результатами аналізу позицій і думок учених та дослідників, а також українського та міжнародного законодавства авторка доводить позицію про те, що основні елементи криміналістичної характеристики здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності суттєво сприяють оптимізації такого процесу на практиці. До їх кола необхідно віднести виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності, інститут взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами під час розслідування, а також механізм програмування дій слідчого на основі сформованих типових слідчих ситуацій щодо здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Виявлення колабораційної діяльності може відбуватися в декількох формах, одна з яких ґрунтується на ініціативі працівника органу правопорядку, наприклад, Національної поліції України, і звернення його з рапортом про виявлення ознак колабораційного кримінального правопорушення в діяннях певної особи (групи осіб) до слідчого. Ще однією формою виявлення колабораційної діяльності є звернення до органу досудового розслідування будь-якої особи, що стала свідком, очевидцем чи просто знає про вчинення колабораційного кримінального правопорушення певною особою. Крім цього, правоохоронна функція держави в цьому контексті виявляється в системному здійсненні моніторингу соціальних мереж підрозділами кіберполіції та власноручному виявленні нею фактів колабораційної діяльності окремими суб'єктами вчинення цього кримінального правопорушення.

Початковий етап здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності передбачає необхідність прийняття заяви про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, проведення за необхідності й можливості первинних слідчих розшукових дій, до яких необхідно віднести допит, огляд місця події (за можливості), огляд тощо.

Крім цього, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності є надзвичайно важливим інститутом, що уможлиблює здійснення ефективного всебічного неупередженого досудового розслідування.

Взаємодія в досудовому розслідуванні як комплексний інститут вирізняється тим, що має декілька видів, одним з яких є взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, їх на практиці є декілька (підрозділи департаментів кримінальної поліції, кіберполіції, міграційної поліції, стратегічних розслідувань та боротьби з наркозлочинністю), прокурором (який є процесуальним керівником у досудовому розслідуванні та володіє ширшим обсягом прав і відповідальності), слідчим суддею (забезпечує дотримання прав і свобод людини й громадянина на стадії досудового розслідування) тощо.

Типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності характеризується тим, що вони мають унікальний набір особливостей, розв'язання яких сприяє притягненню особи-колабораціоніста до кримінальної відповідальності. У процесі аналізу запропонованих теоретичних конструкцій було сформовано висновок про те, що основним критерієм типовості слідчої ситуації є місцезнаходження особи-колабораціоніста (може перебувати на окупованій або на підконтрольній Україні території), джерело отримання інформації про вчинення колабораційного діяння тощо. Відповідно програма дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності є переважно уніфікованою, хоча й відрізняється залежно від виокремлених вище факторів, що можуть мати певні відмітні характеристики.

З огляду на тяжкість кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Кримінального кодексу України, інструментарій слідчого щодо здійснення досудового розслідування такого діяння істотно розширюється. Водночас оскільки різні частини статті належать до різної категорії тяжкості кримінальних правопорушень, не всі слідчі (розшукові) дії можуть бути уніфіковано застосовані до них.

Серед найефективніших слідчих розшукових дій, які може бути використано під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, є такі: огляд (зокрема огляд комп'ютерних пристроїв, телефонів і поверхневий); обшук (передусім у домоволодіннях і квартирних приміщеннях – місцях проживання підозрюваних осіб); допит (не лише колаборантів, а й осіб, що були свідками чи безпосередніми учасниками пов'язаних із протиправними діями ситуацій та обставин), а також пред'явлення для впізнання як за фотознімками, так і позавізуальне пред'явлення для впізнання особи.

Здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності суттєво ускладнюється тими обставинами, що переважна більшість доказової інформації не знаходиться на поверхні, не уможливорює швидкого, точного й однозначного встановлення винних осіб і притягнення їх відповідно до кримінальної відповідальності. Тобто застосування спеціальних знань як інститут у досудовому розслідуванні використовує слідчий під час розслідування колабораційної діяльності як один із найбільш точних й ефективних способів встановити доказову інформацію, сформулювати уявлення про важливість, сутність і зміст учиненого діяння або ж здобутого доказу, визначити їх місце в доказовій картині загалом.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять акти конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального законодавства України й інші нормативно-правові акти, що надають можливість дослідити доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Зміст розділів у повному обсязі відображає мету, завдання та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні І.А. Скічко. У роботі є посилання на відповідні джерела інформації, а також дотримано всі норми законодавства про авторське право. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дослідження викладено в п'яти наукових статтях,

опублікованих у виданнях категорії «Б», а також у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Зазначене надало можливість широко ознайомити наукову громадськість із результатами здійсненого дослідження. Усі наукові результати, які висвітлено в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Скічко І.А., слід зауважити, що праця містить низку дискусійних положень, зокрема:

1. У висновках до дисертації авторка стверджує, що початковий етап здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності передбачає необхідність прийняття заяви про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, проведення за необхідності й можливості первинних слідчих розшукових дій, до кола яких слід віднести допит, огляд місця події (за можливості), огляд тощо. Поділяючи таке твердження, водночас вважаю, що суттєво посилило б відповідну позицію напрацювання типової схеми початкового етапу досудового розслідування з визначенням альтернативних кримінальних процесуальних заходів.

2. У науковій новизні авторка акцентує на тому, що в роботі дістало подальший розвиток положення про «необхідність ґрунтовного доопрацювання не лише положень КК України, а й кримінального процесуального законодавства й доповнення останнього додатковими нормами й положеннями щодо чіткого відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також уточнення змісту і сутності цього діяння з урахуванням визначених кваліфікуючих ознак». З цього приводу авторці слід було б розробити проект відповідного нормативно-правового акта щодо внесення змін до законодавства України.

3. У висновках до дисертаційного дослідження зазначено, що «основні елементи криміналістичної характеристики здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності суттєво сприяють оптимізації такого процесу на практиці. До їх кола, на нашу думку, необхідно віднести виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності,

інститут взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування, а також механізм програмування дій слідчого на основі сформованих типових слідчих ситуацій щодо здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності». Водночас положення наукової новизни (за різними ступенями) не цілком відображають зазначене, хоча в тексті автор детально зупиняється на їх обґрунтуванні.

Однак ці зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи Скічко І.А. і не знижують її методичної та науково-практичної значущості.

Дисертацію Скічко І.А. виконано на високому рівні, вона є вагомим внеском у теорію юридичної науки. Насамперед цінність дисертаційної роботи полягає в тому, що вона становить комплексне дослідження доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Здобутки дисертаційного дослідження Скічко І.А. мають вагому як теоретичну, так і практичну цінність та можуть бути використані як методологічна база для поглиблення наукових учень, присвячених доказуванню в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Робота Скічко І.А. є самостійним завершеним науковим дослідженням. Положення та висновки дисертації отримані авторкою особисто, вони є обґрунтованими, містять наукову новизну. Під час здійснення дослідження було досягнуто мети й виконано поставлені завдання. Вивчення матеріалів дисертації свідчить про її пошуковий характер, творчий підхід автора до реалізації поставлених завдань.

Результати дослідження вирізняються змістовністю теоретичного матеріалу, обґрунтованістю і достовірністю, доведеністю та грамотним викладом, тож забезпечили досягнення поставленої мети. В опублікованих працях автора відображено основні положення дисертаційної роботи, які містять елементи наукової новизни. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Наукові положення, висновки та рекомендації аргументовані, містять наукову новизну й отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача відображено всі основні положення дисертації.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Скічко Ірини Анатоліївни на тему «Доказування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, що висуваються Міністерством освіти і науки України та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Скічко І.А. може бути присвоєно науковий ступінь доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» за результатами успішного публічного захисту відповідного дисертаційного дослідження в установленому законодавством України порядку.

Офіційний опонент:

**Доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ**

Дарія ЛАЗАРЕВА